

Türkiye İş Bankası

Seksen yılı aşkın bir geçmişe dönüp bakılınca, Cumhuriyet'in en önemli eserlerinden ya da kurumlarından birisi "Türkiye İş Bankası"dır. Kurulduğu 1924 yılından bu yana sürekli gelişmiş, çağına ayak uydurmuş ve başlı başına ekonomik bir güç haline gelmiştir. Cumhuriyet'in ikinci yılında, ulusal sermayenin oluşturulmasında önem taşıyan bir "milli banka" olarak Gazi Mustafa Kemal'in, 1.000.000 lira sermayesi ile 20 Ağustos 1924 yılında kuruldu. Oldukça mütevazı bir sermaye ile kurulan Banka, 26 Ağustos'ta faaliyete geçti. Banka'nın, 250.000 liralık hisse senedini, Hindistan alt kıtasındaki Müslümanların Millî Mücadeleyi desteklemek amacıyla gönderdikleri ve harcanmayan kısmı (250.000 Lira) uhdesinde kalan paradan peşin ödeyerek satın aldığı gibi, kuruluş tarihinde bankadaki 2 numaralı hesaba 207.400 lira yatırarak kuruluş sermayesinin yaklaşık yarısını sağladı; kurucuların ve ilk yönetim kurulunun belirlenmesinde söz sahibi oldu. Atatürk, kuruluş aşamasındaki desteğini daha sonraki yıllarda da sürdürdü; parasını İş Bankası'nda değerlendirdi ve bıraktığı vasiyetname ile ölümünden sonra da nakit ve hisse senetlerinin "nemalandırılması" görevini Banka'ya bıraktı. Bu durum herhalde, İş Bankası'nın kendisini "Atatürk'ün Bankası" olarak nitelemesinin başlıca nedenidir. Bankanın kuruluş işi, bankacılıkta tecrübeli, İktisat Vekilliği yapmış ve o sırada Mübadele, İmar ve İskân Vekilliği görevini yürütmekte olan Mahmut Celal (Bayar) Bey'in uhdesine verildi. Bakanlar Kurulu, 20 Ağustos 1924 tarihli ve 820 sayılı kararname ile *Türkiye İş Bankası Nizamname-i Esasisi*'ni onayladı. İstanbul'dan, Samsun'a, İzmir'den Bursa'ya, Sivas'tan Yozgat'a ülkenin değişik yörelerinden 47 kurucu üye 1.000'er lira taahhüt ederek sermayeyi oluşturdular. Bankanın ilk yönetim kurulu, Atatürk'ün yakın çevresini oluşturan Siirt Mebusu Mahmut (Soydan), Cebelibereket Mebusu İhsan (Eryavuz), Ertuğrul Mebusu Dr. Fikret (Onuralp), Gaziantep Mebusu Kılıç Ali (Kılıç), Rize Mebusu Fuat (Bulca), Sivas Mebusu Rasim (Başara), İzmir Mebusu Rahmi (Köken), Ankara Mebusu Kınacızade Şakir (Kınacı), Bozok Mebusu Salih (Bozok) Beyler ile "Müdür-i Umumi" Ankara Mebusu Mahmut Celal (Bayar) Bey'den oluştu; ilk toplantısını 20 Ekim 1924 tarihinde yaptı ve Umum Müdürlüğüne Mahmut Celal (Bayar) Bey'i, İdare Meclisi Başkanlığına ise Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) Bey'i getirdi. Kuruluşu böylece tamamlanan Banka'nın gelişmesi de hızlı olacaktır. İş Bankası Ankara'dan sonra ilk şubesini 25 Aralık 1924 tarihinde İstanbul'da açtı. İstanbul'u Bursa (01 Ocak 1925); İzmir (12 Temmuz 1925); Samsun (19 Mayıs 1927) ve Adana (01 Temmuz 1927) şubeleri izledi. 1927 yılının en önemli olayı, İş Bankası'nın İmparatorluk Dönemi'nden kalma İtibar-ı Milli Bankası ile birleşmesi oldu. Bu birleşmeyle İş Bankası'nın sermayesi 4.000.000 liraya çıktığı gibi, İş Bankası bir yandan anılan bankanın ayrıcalık ve kolaylıklarından, bir yandan da çalışanlarının bilgi ve deneyiminden yararlanmaya başlamıştır. Kuruluşunun üzerinden on yıl geçtikten sonra banka, şube sayısını 48'e, çalışan sayısını ise 854'e çıkarmıştır. Bu gelişme İkinci Dünya Savaşı'na rağmen devam etmiş, şube sayısında artış olmamakla birlikte toplam çalışan sayısı 1944 yılında 923'ü bulmuştur. Bu arada İş Bankası, kurulduğu günden başlayarak "iştirakler" yoluyla ekonomik hayat içinde aktif bir rol oynama stratejisini benimsemiştir. Ana sözleşmede bankanın faaliyet alanları geniş tutulmuş; bankacılık işlemlerinin yanı sıra tarım, sanayi, madencilik vb. alanlarda faaliyette bulunulmasına olanak sağlanmıştır. Dolayısıyla İş Bankası; kuruluşunu izleyen ilk 20 yılda 80'e yakın iştirak kurmuş ancak bunlar arasında, sigortacılık, madencilik, dokuma sanayii, şeker sanayii ve cam sanayiinde ciddi varlık göstererek günümüzün bu alandaki kimi dev kuruluşlarının temellerini atmıştır. İş Bankası, İkinci Dünya Savaşı sonunda Yapı Kredi Bankası ve Akbank gibi yeni kurulan özel bankaların rekabetine karşın büyümesini sürdürdü. 1950'lerin ilk yarısında şubeleşme oranlarında görülen büyük artışlar sonucu, şube sayısı örneğin 1955 yılında 189; 1960 yılında 244 olmuştu. İş Bankası çalışanlarının sayısı da 1955 yılında 3823; 1960 yılında 5162'ye ulaşmıştı. İş Bankası şube ve çalışan sayılarındaki en büyük artışları 1970 ve 1980'li yıllarda yaşadı. Sözelimi 1978 yılında 868 şubede ve genel müdürlükte 18.323 kişi çalışıyordu. Şube sayısı

on yıl sonra, 1989'da 967'yi; çalışan sayısı ise 1984 yılında 22.438'i bulacaktır. Daha sonraki yıllarda kat kat artan iş hacmine rağmen, bankacılık sektöründe yaşanan elektronik devrimin bir sonucu olarak, günümüzde şube sayısı 890; çalışan sayısı ise 15.000 dolaylarında tutulabilmektedir. 1950 yılında sermayesi 5 milyon lira olan İş Bankası 1956 yılında sermayesini 10 milyon liraya artıracak ve bir kurucu hisse senedine yaklaşık 40 lira ödendiği durumdan (1944), net 404 lira ödenebilen bir duruma gelecektir. Daha sonraki yıllarda da gerektiğinde ve belirli aralıklarla sermaye artırımına gidilmiş ve günümüzde Türkiye'nin en güçlü özel bankası olma konumuna ulaşılmıştır. İş Bankası ilk onbeş yılını Atatürk'e yakın bir yönetim kurulu ile Celal Bayar ve Muammer Eriş'in genel müdürlüğü altında geçirdi. Atatürk'ün ölümünden sonra Yönetim Kurulu bütünüyle değişti. Aynı durum, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve 1960 yılında devrilmesinde de gözlenecektir. Kısaca banka, her dönemin siyasal ve ekonomik koşullarına kendisini iyi uyarlayabildi; yapısını ve gücünü yeniden üretip dönüştürebildi. Söz gelimi, sanayi/ticaret sermayesi ile banka sermayesi arasındaki bütünleşme, bankalar etrafında gerçekleştirilirken, İş Bankası gerçek anlamda anonim bir kapitalist kurum olma özelliğini korudu. Günümüzdeki hissedarları arasında Banka çalışanlarının üyesi bulunduğu Munzam Sosyal Güvenlik ve Yardımlaşma Vakfı % 41.5 oranında bir paya sahiptir ve Banka'nın diğer hisseleri ise % 28.1 Atatürk hisseleri; %30.4 halka açık paylar şeklinde dağılmaktadır. İş Bankası sayıları ve uğraş alanları zaman içinde değişim gösterse de o büyük iştirakler ağı ile ulusal ekonominin ihtiyaçlarına cevap vermeyi sürdürdü. Günümüzde de, finans grubu, cam grubu, telekomünikasyon grubu ve sanayi / hizmetler grubu başlığı altında faaliyetlerini sürdürmektedir. İş Bankası, bankacılık alanında pek çok ilke imza attı. 1928 yılında "tasarruf kutuları" yani kumbara uygulamasını başlattı; günlük harcamalarda çek uygulamasının öncülüğünü yaptı. 1980'lerde otomasyonun; "bankamatik" lerin öncüsüydü. 1990'lı yılların ikinci yarısında interaktif bankacılığın ve Türkiye'nin ilk internet şubesinin kurucusuydu. 1932 yılında yurtdışında şube açan ilk Türk bankası olmuştu. İş Bankası'nın yurtdışındaki şubelerinin sayısı bugün 11'dir. 1993 yılında bankanın bütün şubeleri, çevrim içi (*on-line*) bilgisayar ağına katılmış bulunuyordu. İş Bankası, 84 yıllık geçmişinde 15 genel müdür ve 11'er üyeden oluşan yönetim kurullarınca yönetilmiştir. Bu yönetim kurullarında şimdiye kadar, köken itibarıyla bir düzine farklı meslekten gelen 200'e yakın "güzide" kişi görev yapmıştır. İş Bankası, uzun yıllar boyunca siyaset ve bürokrasinin önemli isimlerini yönetim kurullarına alarak, kendince basiretli ve başarılı bir yönetimi gerçekleştirmeyi hedeflemiş, sermaye yapısının değişmesi ile son yıllarda çalışanlarının temsilcilerini de devreye sokmuştur. İş Bankası, 21. yüzyıla yaklaşık elli yıllık özlemini de gerçekleştirerek girmiş; "piyasalara ya da pazara yakın olmak" için genel müdürlük örgütünü İstanbul'a taşımış ve İtibar-ı Milli Bankası'ndan devraldığı binayı, yaygın bilinen adıyla "Yenicami Şubesi"ni restore edip müzeye dönüştürerek geçmişine sahip çıkma yolunda güzel de bir örnek vermiştir.

Uygur KOCABAŞOĞLU

KAYNAKÇA

AKGÜÇ, Öztin, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, Ankara 1989.

Atatürk'ün Bankası, Türkiye İş Bankası, İstanbul 2001.

BAYAR, Turgut, **La Türkiye İş Bankası et L'Economie de la Turquie**, Imprimerie CH. Corbaz S.A., Montreux 1939.

DÜMER, Tarık T., **Türkiye Is Bankasi A.S.**, Imp. Ere Nouvelle, Lausanne 1938.

KAZGAN, Haydar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi**, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul 1997.

KEYDER, Çağlar, "1923-1929 Dönemi Bankalar", **75 Yılda Paranın Serüveni**, Tarih Vakfı, İstanbul 1998.

KOCABAŞOĞLU, Uygur *et.al.*, **Türkiye İş Bankası Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

KURUÇ, Bilsay, **Mustafa Kemal Dönemi'nde Ekonomi**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987.

PARASIZ, İlker, "Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi", **75 Yılda Paranın Serüveni**, Tarih Vakfı, İstanbul 1998.

TURAL, M. Akif, **Atatürk Devrinde İktisadi Yapılaşma ve Celal Bayar (1920-1938)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.

Türkiye İş Bankası: Kuruluş, Çalışmaları, Eserleri, Türkiye İş Bankası, Ankara 1942.

YAZGAN, Teoman, **Türk Bankacılık Sistemi**, Toker Matbaası, İstanbul 1973.

YÜZGÜN, A., **Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)**, Der Yayınları, İstanbul 1982.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-is-bankasi/?pdf=3296> adresinden erişilmiştir